

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Udrag fra Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Grundtvigs værker", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. 428. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/catalog/gv-1817_309A-txt-shoot-idm10380/facsimile.pdf (tilgået 07. maj 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

føle, som man i Berlin ønskede at stifte, deels
 for at tage Lyben fra Sachsen, og deels forbi
 det daværende Hof ønskede alt hvad der kunde
 give Glands, hvortil efter Kyrstindens Mening
 og saa Kærdom hørde. Denne Kyrstinde var So-
 phie Charlotte fra Hannover, Syster til Engels-
 lands Georg den Første, og en særdeles Veninde
 af Leibniz, der ved hendes Indflydelse fik et Wi-
 denskabsacademie efter fransk Mynter anlagt i
 1700 Berlin, og hendes Gemal, Friederik den Første,
 der antog Kongetiteln, saae gjerne Alt hvad man
 sagde ham gjorde Dygtigt til hans Fordeel; thi
 selv var han kun lille i alle Maader, og havde
 med flere Smaafolk en rasende Lyst til at lade
 Stør. Ministeren Seckendorf fandt det saaledes
 1694 let at faae hint Universitet anlagt, og kjendte
 man skulde synes at Thomafius og Pietisterne
 kun passede flet sammen, vilde man dog derved
 synes feil; thi alt i Leipzig havde de gjort fæls-
 ledts Sag, og maatte, i det mindste til de havde
 overvundet deres fælleds Fjender; de aristoteles-
 liste og polemiske Theologer, inbbilde sig, de
 vare ganske enige om at dele Sjæl og Legeme
 imellem sig.

Nu begyndte da en lang og haard Kamp
 imellem Pietisterne og de Orthodoxe, eller som
 de med Føie efter de anførende Høistoler kaldtes:
 Hallenser og Wittenbergere, som, i vigtige Føl-
 ger, ei siden Reformationen havde havt sin
 Mage, men som ikke just er let at beskrive klart i

Korthed, fordi man paa ingen af Siderne ret
 vidste hvad man vilde, eller havde nogen For-
 mand som kunde samle de mange Stykker, hvorefter
 om man trattedes, i et stort Hovedspørgsmaal.
 Mellem Pietisterne vare der hardtad ligesaamange
 Hoveder som Lemmer; thi det var deres Grund-
 sætning at lade Enhver følge sit eget Hoved,
 naar han kun havde Gudfygtigheds Skin, og
 mellem Orthodoxerne saae man kun lidt til
 Hovedet, men hørde kun en Del Gjenlyde af
 den augsburgske Confession, Concordie-Forme-
 len, og andre menneskelige Tale, som de ikke
 rødmode ved at tilslæppe samme Uheilbarhed som
 Guds Ord. Naar man hertil føier, at Witten-
 bergerne endogsaa vilde forsvare Dragten efter
 Rigdom, Ære og Christepenge, og ei indbrømme
 en eneste af Speners Klager, ja end ikke tilskaae
 af den saliggjørende Troe maatte vare levende,
 da seer man vel hvordan det hængde sammen med
 deres Orthodoxie; og hvordan det stod sig med
 Pietisternes Christendom, sees vel lettest af deres
 Paastand paa en indvoortes Dødsning og Gjen-
 fødsel, der først kunde levendegjøre og forklare
 det skrevne Ord, deres Ubledning af Omvendel-
 sen fra en Higen i Menneskets egen Villie, og
 af den Bægt de haardnakket lagde paa den i det
 mindste upassende og mistænkelige Talemaade at
 kalde sig Kristus; thi naar Ordet ikke selv har
 Lys og Liv, da hører baade dets Sandhed og
 Kraft paa den som bruger det, og er ingen gud-

dommelig Aabenbaring; naar Omvendelsen begynder i Menneskets Villie, da retfærdiggjør Mennesket i Grunden sig selv, og naar Mennesket selv bliver en Kristus, da er den historiske Kristus overflødig. Talsen kan ikke længere være om Christendom, men kun om et mystisk Samfund med Gud, der slet ikke forudsætter Kundskab om eller Troe paa Christi Komme i Kjødet og det skrevne Ord. Tænker man nu lidt nøiere efter, da skal man finde, at Pietismen, der syntes ret at ville give Gud Tret, dog egentlig var den Slagne Kei til den Naturalisme, der ogsaa historisk udviklede sig deraf; thi naar man ikke vil troe andet end hvad man finder i sig, og saavidt man finder det, er man alt i Grunden en Naturalist, og man behøver kun at blive æbrue, for nødvendig at klesne imellem hvad man af det Forefundne begriber og hvad man ikke begriber, og da kun antage det Første, sin egen Fornuft, for Sandhed. Pietisternes Skrifter ere derfor en underlig Blanding af sand indvoortes Erfaring, Sværmerie og mistroisk Fornuft; thi Sjælen som begynder at fatte sin aandelige Natur, foretser sig hos dem i sig selv, drømmer bestandsig om sig selv og sin Forgubelse, anseer Alt hvad der tæter om Anden som et Billede den skal forklare, et Tegns den skal optage, en Spaadom den skal opfylde, den vrædes paa det tunge, væmmes ved det grove, urenlige Begeme, og vil afryfste dets Bænker, Mandighed, Fromhed

og Salighed blive til Et i dens Forestilling, aandelig Hovmod anseer den for Samfund med Gud, finder det let for den at køtgjøre sandelige Nydelser, opløser Bidskaberne i Grundbegjærligheden efter det evige Liv som sin Eien dom, og kalder sig da i dyb Syndighed syndløs; men naar den nu ved Modsigelse enten af andre Mennesker, af Ordet eller Samvittigheden, vækkes af sin Drøm, da forkaster den trodsig alt hvad den ikke begriber, uden at ændse Selvomodsigelsen, da den indbilder sig at begribe sine egne Drømme, derfor see vi, at de samme Følk der troede deres egne Syner og Aabenbaringer som et Evangelium, bestred med Fornuftgrunde Læren om Treemigheden, om Helochraffens Evighed og andet mere, de vræde mod Aristoteles og brugte selv al mulig Spidsfindighed til at dolge deres Afvigelse fra Skriften og forvirre Modstanderne, de samme der vilde have Lov til at forklare Skriften efter deres eget Hoved, vilde selv forhaats og troes bogfævelig. Iderst uretfærdigt vilde det imidlertid være at sære alle Pietister over een Kam, eller at kalde alle dem saa, der under Sjæringen modfatte sig de hidtil herskende Meninger, Spener og Franke hørde saaledes upaatvilelig til deretsindigste og frommeste Mand i deres Tid, men gjorde sig dog paa mange Maader beslaglige i fremmede Synder, og fattedes begge den udelukkende Troe paa Skriftens fuldstændige og fuldkomne Sandhed,

uden hvilken ethvert Reformationsforsøg er Pap-
perie og Selvmordsigelse, og uden hvilken den
Salvelse er umulig, hvorom de snakkede saa
vidtløst og forskruet, netop fordi de hverken
havde eller kjendte den. For adruer og fromme
vare de til at lade sig selv fortumle af Løgnens
lustige, sværmende Tand, men for selvkloge til
at underkaste alle Kænder og sig selv Ordets
Kjendelse i Sæt og Alt, og just derfor udgytge
til at prøve Kænderne. Iføden derfor at Luther,
som optugtet af Ordet, havde selv i Prøvelsens
Skole lært at skjelne mellem Sandhed og Bland-
værk i Mandens Rige, var selv den Første der
med kraftige Naaden bekjæmpede Sværmerne,
som have det tilfældes med andet Utsi at de ud-
skæffes ved den samme Straale som fremlokke
Blomsten og Kornet; saa betragtede derimod
Spener og Francke Løgn-Propheeterne: Bohme,
Petersen, Stiefel, og hvad de alle hebd, der nu
opstode eller gif igjen, med en vis ængstelig
Erbedighed, og satte sig tilbeis under deres
Winger, fordi de solde der en aandig Lustning,
de mangede Salvelse til at kjende og Kraft til
at henvirte. Det var da aadenbar Grundfeilen
ved den hele Stræben, at selv de bedste vilde
mestre Ordet, vilde, naar de end lode Grunds-
volden staae, bygge derpaa, af Halm og Træ,
Vindværk som hverken kunde trodse Tid eller
Vand eller flyvende Storme. Let synes det den
aandige Drømmer at give Afkalb paa sandelig

Mydelse, men tungt falder det naar han voagen
skal vise det, med sure Miner og hængende Ho-
ved, der noksom røder, hvor høit han statter i
Hjertet hvad Tungen forbænder, flæbet han sig
gjennem Verden, gjør det hvorom Ordet sier til
en Saligheds Sag, og ringeafter Troen, som,
hvis han havde den, vilde lære ham at det ud-
vortes Afhold er Smaating, den i Munterhed
viker som en af sine ringeste Kunster, og aaben-
barer derved Samfundet med den Mand der gjør
Byrderne lette, i Ahnelsen af den Salig-
hed, de mørke Hængehoveder aldrig have skim-
tet, og derfor latterlig prale af at have, ikke blot
i et levende Haab, men i egenlig Besiddelse. Fra
dette Støbe kan det ikke undre os, at hore Pie-
tisternes Klostermoral, hore dem udraabe Sang
og Dands, Skiemt og Munterhed for visse Kjend-
tegn paa et Verdens Barn og dødelige Synder
af en Omvendt, men heller ikke undre os at see
deres Born for det meste hengive sig til Bantro eller
Udsævelse; thi det er den ingenlunde udtørrede
eller forvandlede, men kun med Rød og Næppe,
og overspændt stemmede Flod, der gjennembyr-
der Dæmningen og oversvømmer Alt. Paa den
anden Side er det sørgeligt, hos deres Modfars-
dere ikke at finde een Mand, der kunde vise Bils-
beredet, og skyde den Vægt der lagdes paa urette
Sted tilside, ifødenfor løselig at oversfare Alt, og
forsvare, hvad der skulde gjøres til Intet.
Estrigende paa Troen som det Gæst, kjendte

Grundtvig, Verdens Aften.

G e

de fleste den kun historisk, de lagde ingen tilbørlig Vægt paa Kjærligheden og Helliggjørelsen, som udeblivelige Virkninger af den sande Troe, de vilde ikke forsaae, at hine Mideltiing, i Skriften uforbudne Handlinger, kan være saare vigtige som Ytringer af verbelig Tilboelighed, og at fordi en Christen uden Synd kan baade danse og synge, ja, selv under visse Omstændigheder, spille baade Kort og Comodie, derfor er det ligesvi, at en Christen hverken giver sig ofte Tid til Sligt, eller sætter en Glæde deri; thi han veed hvor Glæden skal søges, og han husker at det Tilladte er ham kun tilladeligt, for saavidt det er nyttigt. En af dem der holdt sig bedst paa den snævre Sti mellem lige vildfarende Veie var Valentin Coscher i Wittenberg, men i Tydskland veed jeg Ingen; som ganske betragtede Striden i Bibelens og Luthers Aand, undtagen Hospræsten i Württemberg Gramlich, hvis daglige Betragtninger uden Tvivl er den rene og opbyggeligste Bog, der siden Luthers Dage er skrevet i Tydskland, men desl. maa den anses som en af Tidens gode Følger, og desl. er det mærkeligt, at den i de nordiske Lande sandt langt mere Bifald, end hjemme, saa jeg end ikke har fundet den nævnet enten i Kirkens eller Litteraturens Historie.

Dog, det er Tid at afbryde en Fremstilling, som her ei kan blive mere end Bink, og med den Anmærkning, at Brandenborgeren Joachim

